

En procent till konst.

Fokus Hagsätra Rågsved

Övergripande konstprogram

Juni 2020, dnr 3.2/878/2019

Kulturförvaltningen
Stockholm konst

INNEHÅLL

1. INLEDNING OCH STADSBYGGNADSVISION
 - 1.1. INLEDNING
 - 1.2. LANDSKAPET
 - 1.3. STADSBYGGNADSVISION
 - 1.4. ETAPPINDELNING
2. ÖVERGRIPANDE MÅL
 - 2.1 VISIONER OCH UTMANINGAR
3. ÖVERGRIPANDE VISION FÖR KONSTEN
4. PLATSER FÖR KONST
 - 4.1 SAMMANHANG OCH ENERGIPUNKTER
5. REFERENSPROJEKT
6. OM KONSTPROGRAMMET
 - 6.2 PROCESS
 - 6.3 SAMMANFATTNING
7. TIDPLAN
8. BUDGET
9. OBSERVERA

1. INLEDNING OCH STADSBYGGNADSVISION

INLEDNING

Hagsätra och Rågsved är två stadsdelar i söderort inom Stockholms kommun.

Marken där stadsdelarna ligger, utgjorde sedan 1600-talet Älvsjö säteris utmarker. Den enda bebyggelsen bestod av spridda torp som idag endast lever kvar genom att de fått ge namn åt olika gator och områden i stadsdelarna, exempelvis Ormkärr, Bjursätra och Snösätra torp. Redan på 30-talet köptes stora delar av säteriets marker upp av staden och stadsplanekontoret lade 1953 fram ett förslag till generalplan för området med två självständiga tunnelbanestäder. Efter en del omtag stod centrumanläggningarna klara 1960 respektive 1959, samma år som tunnelbanestationerna för Hagsätra och Rågsved invigdes.

Hagsätra och Rågsved utgör inte några utpräglade ABC-städer (arbete-bostad-centrum) utan man tänkte sig redan från början att de flesta invånarna skulle pendla till arbetet i centrala Stockholm. Båda stadsdelarna består främst av flerfamiljshus, s.k. lamell- och höghus byggda från femtiotalet och framåt.

1.2 LANDSKAPET

Stadsdelarna Hagsätra och Rågsved är en del av Stockholms sprickdalslandskap och har en topografi med stora höjdskillnader. Höjden över havsytan varierar mellan 22-54 meter och bebyggelsen är främst placerad på bergsryggarna då dalarna historiskt legat under vatten och

alltjämt består av lera och torv till ett stort djup och därför varit både kostsamma och opraktiska att bebygga. Hela området är planerat med ett sammanhängande nät av parker och gröna promenader, där man kan röra sig bilfritt mellan olika målpunkter. Det gröna nätverket är en stor kvalitet. Den kontrastrika topografin skapar ett spännande och varierat landskap. Kännetecknande för hela området är att det präglas av modernismens idéer om funktionsseparering, grönska samt strävan efter ljus och luft i stadsrummen. Området har stor potential men präglas också av socioekonomiska utmaningar.

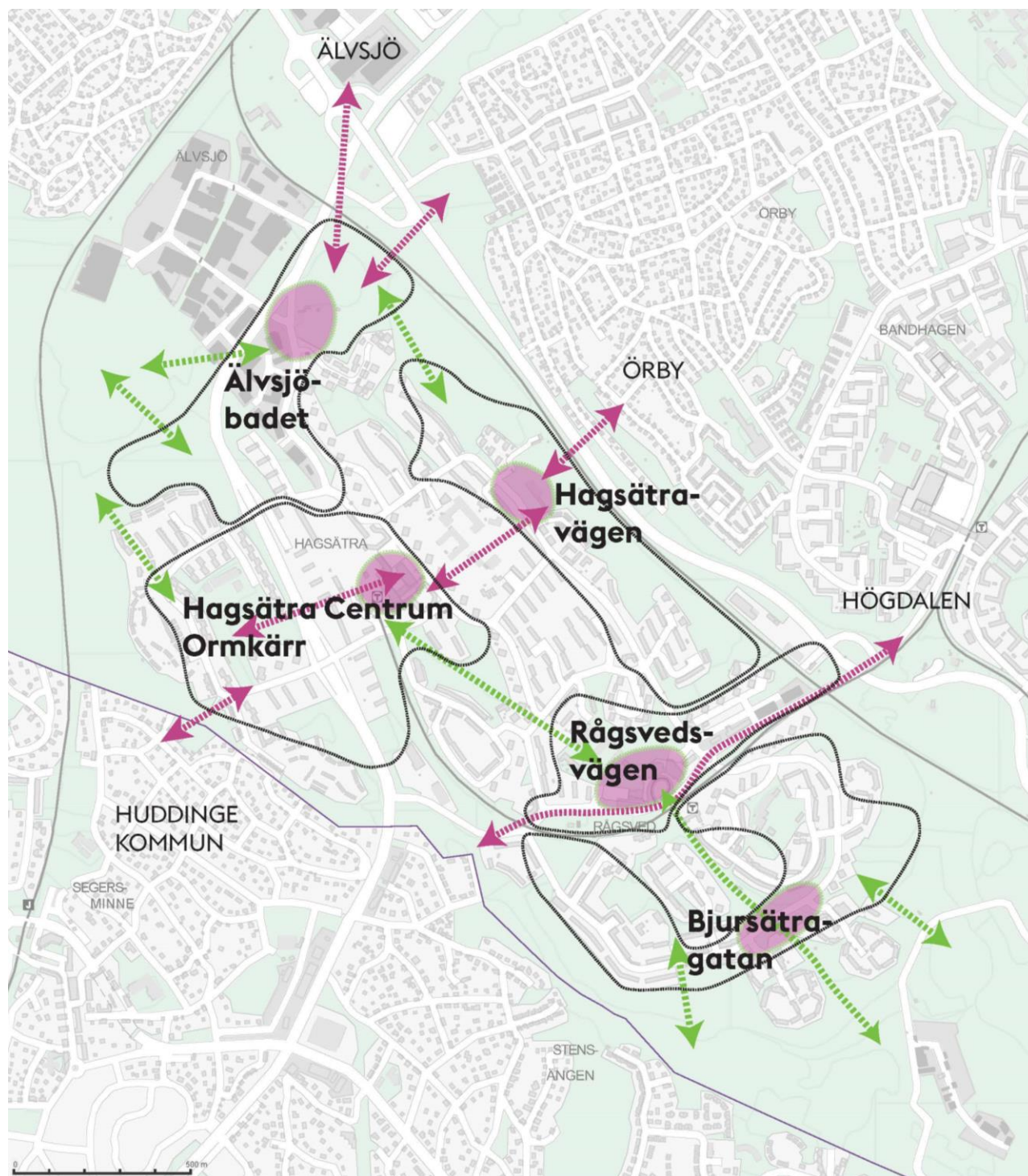

1.3 STADSBYGGNADSVISION

För att få kraft i stadsbyggandet har staden pekat ut fyra fokusområden, där Hagsätra och Rågsved är ett av dem. I fokusområdet Hagsätra och Rågsved är syftet att komplettera med minst 3000 tusen bostäder med tillhörande service och verksamheter med fokus på socialt värdeskapande. I projektet kring den offentliga miljön för Hagsätra och Rågsved vill man bland annat stärka Rågden som stadsdelspark samt komplettera Hagdalen med de kvalitéer som krävs för att det ska bli en staddelspark, utveckla kvartersparkerna, stärka stadsdelarnas identitet och höja kvaliteten i de offentliga rummen. Andra mål är att stärka centrumen och öka tryggheten i hela området samt låta det byggda och det gröna samspela.

Stadsdelarna står inför en förtätning där målet är lika många hyresrätter som bostadsrätter. Den nya bebyggelsen placeras i första hand i kollektivtrafik- och centrumnära lägen och hårdgjorda ytor. Projektet har särskilt fokus på social hållbarhet d.v.s. att stärka den sociala sammanhållningen och möjliggöra för alla som bor i området att påverka och ta del av det, samt att bryta den geografiska segregationen genom att stärka sambanden mellan stadsdelarna. Tillgängligheten till omgivande naturområden och stadsdelar behöver därför förbättras. Det finns en framtagen strategi för hur man vill arbeta med de offentliga rummen som bland annat fokuserar på att förstärka det gröna nätverket och utveckla viktiga parker och gångstråk samt stärka stadsdelarnas identitet och lokala stadsdelscentrum.

1.4 ETAPPINDELNING

Projektet innebär en satsning på nya allmänna platser och offentliga rum såsom gator, parker och platsbildningar. Här finns möjligheter för konsten att ta del i processen och det slutgiltiga resultatet.

Projektet är indelat i fem etapper och beräknas stå klart i sin helhet 2035:

- 1) Hagsätra Centrum – Ormkärr
- 2) Rågsvedsvägen
- 3) Hagsättravägen
- 4) Bjursättragatan
- 5) Älvsjöbadet

2. ÖVERGRIPANDE VISIONSMÅL FÖR FOKUS HAGSÄTRA RÅGSVED

Stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret och stadsdelsförvaltningen har tagit fram tre övergripande visionsmål som ska vara vägledande för allt arbete med Fokus Hagsätra Rågsved:

Hagsätra och Rågsved är levande stadsdelar som utvecklas utifrån lokala förutsättningar

Stadsdelarna erbjuder platsspecifika stadskvaliteter, ett varierat bostadsutbud, arbetsplatser och god tillgång till service och kommunikationer. Områdets mötesplatser är identitetsskapande och präglas av öppenhet, trygghet och gemenskap. Det finns ett rikt aktivitetsutbud för alla, vilket möjliggör möten mellan människor.

Boende och verksamma är delaktiga och engagerade i området

Delaktighet och dialog utgör grunden för kunskapsinhämtning och skapar lokal förankring för områdesförnyelsen. Boende är engagerade i sitt närområde och det finns goda förutsättningar för en positiv identifiering med Hagsätra och Rågsved.

Boende och besökare upplever ökad närhet mellan stadsdelarna och omgivningen

Det finns en fysisk och mental närhet mellan Hagsätra, Rågsved samt omgivande stadsdelar och naturområden. Centrala Hagsätra är tydligare sammanlänkad med Ormkärr och Örby, medan Rågsved har en tydligare koppling mot Högdalen.

2.1 VISIONER OCH UTMANINGAR

Stockholms stad har tagit fram visionspunkter och identifierat utmaningar för projektet fokus Hagsätra Rågsved:

Vision

- Öka fysisk integration
- Skapa sammanhållning – levande centrum och kulturliv
- Lyfta fram kultur och natur
- Hitta länkar mellan bebyggelse och naturområden

Identifierade utmaningar

- Öka tryggheten
- Stadskvalitéer – ”från mellanrum till stadsrum”
- Överbygga barriärer
- Involvera boende och stadens förvaltningar
- Stärka lokala centrum
- Använda skola, idrott och kultur som motor i stadsutveckling
- Nyttja det kollektivtrafiknära läget

3. ÖVERGRIPANDE VISION FÖR KONSTEN

Michael McGillis – *Flowline* 2007.

Visionen för den offentliga konsten inom Fokus Hagsätra Rågsved är **Poängterade Landskap - Geografiska Kopplingar**, där konsten skapar en konceptuell fördjupning av platser och förstärker områdets identitet.

Begreppet är generellt hållet och kan rymma en mängd olika karaktärer av konst kopplade till natur, landskap och människans förhållande till dem, men även till mer politiskt orienterad konst -där exempelvis miljö och mångfald kan ha en naturlig plats. Den grundläggande tanken är att utnyttja det böljande landskapet och topografin som en språngbräda för att på så sätt knyta ihop större ytor och områden men även att poängtera och kunna sätta fokus på specifika platser.

Målsättningen är att skapa förutsättningar för starka självständiga gestaltningar som kan sammanföra de olika geografiska avgränsningarna och kopplingarna samtidigt som de inte viker för mer egensinniga uttryck. I entréer, parker och stråk integreras konsten och uppmanas att ta längre avstånd i besittning genom att dra fokus till sig med starka visuella uttryck.

Konstens utgångspunkt är den mänskliga upplevelsen och har en unik förmåga att skapa möten och sammanhang som främjar dialog och samtal och stärker orienterbarheten och platsens självbild.

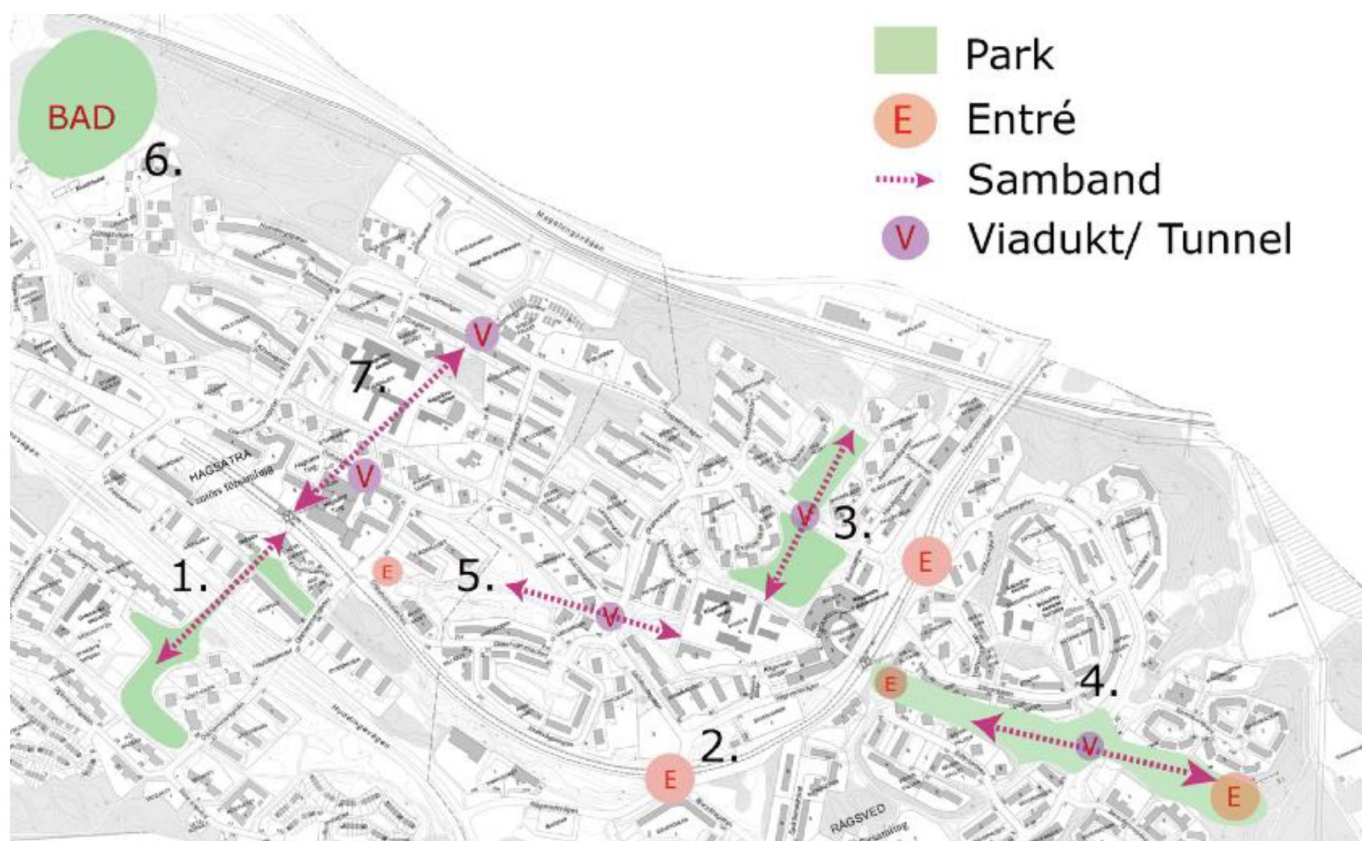
Vägar, viadukter och andra hinder har skapat geografiska inlåsningar i området som konsten kan bidra till att integrera och låsa upp och genom att koppla konstprogrammets vision till topografin, kopplingar och landskap stärks det sambandet ytterligare.

Förståelsen för sammanhanget och samtiden kopplat till platsernas historia är också något konsten är generellt bra på att ta tillvara och utveckla och här skiljer sig de två stadsdelarna åt en aning; medan Rågsved har en tydlig identitet kopplad till sjuttiotalets punkscen är Hagsätras historia mer anonym. Stadsdelarna bidrar ändå båda till Stockholms identitet med sina tidstypiska stadsplaneringsideal och karakteristiska 1950- och 60-tals bebyggelse. Här kan konsten också komma in och stärka upp de historiska kopplingarna och förstärka identiteten i båda stadsdelarna.

De förslagna platserna för konstnärlig gestaltning beskrivs generellt i texten nedan. Då budgeten för konsten i skrivandets stund inte är satt ska platserna nedan ses som en ambition. Målsättningen för projektet är dock att skapa åtminstone en gestaltning per etapp - helst fler. Inom målsättningen ryms både mindre projekt och större identitetsskapande gestaltningar. Gestaltningarna sker på olika nivåer av komplexitet i områdets viktigaste s.k. energipunkter. Oavsett storlek sker samtliga projekt i samverkan med Exploateringskontoret, landskapsarkitekter och eventuella andra intressenter. Konstverken kommer uteslutande att vara platsspecifika.

4. PLATSER FÖR KONST

De platser som är aktuella för platsspecifika konstnärliga gestaltningar är främst viktiga sk energipunkter eller kopplingar där det uppstår unika samband. Dessa förankras sedan konkret i publika miljöer såsom entréer, parker, gångstråk och om möjligt gångtunnlar. Som framgår av kartan nedanför går många av de identifierade platserna in i varandra. Den curatoriska idén såväl som i konstprogrammet är att främja en sådan rörelse och om möjligt låta en gestaltning ta tag i en större geografisk sträckning. En koppling kan således sträcka sig genom en park, under en viadukt och gränsa till en entré, men de presenteras nedan som enskilda identifierade platser eller sammanhang lämpade för konst. Beroende på den kommande budgeten kan den konstnärliga insatsen på varje enskild plats eller sammanhang sedan utökas eller begränsas.

4.1 SAMMANHANG OCH ENERGIPUNKTER

1. Stråk från Hagästra centrum ner mot gångbron över Huddingevägen och över bron mot Ormkärr och Ormkärsparken. Vid Hagsätra centrum planeras bland annat för en ny centrummarkör (högre byggnad) samt en större kvarterspark, Årtåtern.
2. Sydväst om Tunnelbanan precis innan Rågsvedsvägen och Bjursätragatan går ihop och vikar av under tunnelbanan är ett intressant område med stor topografisk variation på en relativt liten yta.
3. Kopplingen från Bollplanen bakom Rågsveds centrum genom grönområdet och tunneln under Hagsätravägen och ut på andra sidan mot parken Fjädern.
4. Stadsdelsparken Rågdalen som ska få fler kvalitéer med koppling och entré till naturreservatet. Sträckningen fortsätter genom viadukten under Bjursätragatan och upp mot Rågsveds tunnelbanestation och vidare in mot torget.
5. Hagdalens förlängning från baksidan av Rågsvedsskolan under Sköllerstavägen mot parkentrén vid Göksholmsbacken.
6. Runt Älvsjöbadet planeras för en stadsdelspark. Badet ska rustas upp och en ny koppling till naturreservatet planeras.
7. Kopplingen från Hagsätra centrum ner genom en gångtunnel under Vintrosagatan förbi Hagsätraskolan och under Hagsätravägen ner till idrottsplatsen.

5. REFERENSPROJEKT

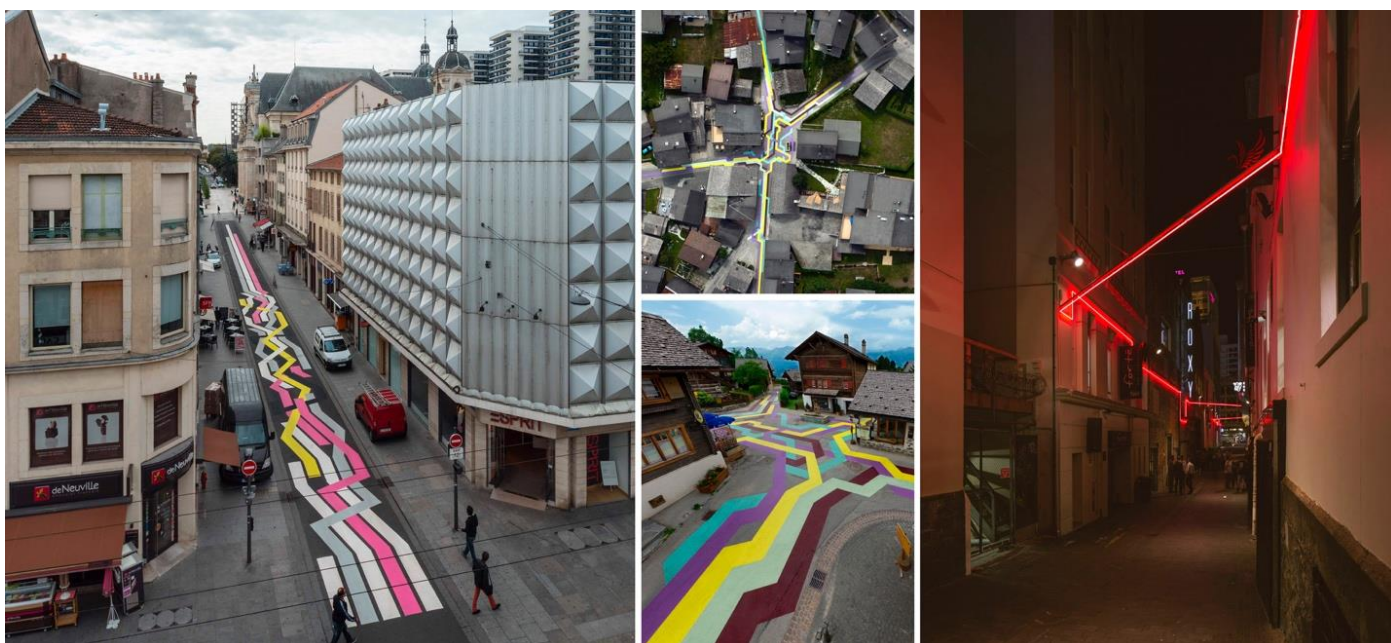
De gemensamma offentliga ytorna ska fungera för alla som lever i stadsdelarna, en bred grupp i skiftande åldrar. En viktig utgångspunkt är att med hjälp av konsten stimulera till samtal och nyfikenhet och skapa en positiv energi i miljön för alla som vistas här. Ambitionen är också att bjuda in boende att medverka i någon form till något av de kommande konstprojekten, för att på så sätt ytterligare stärka dialogen och det lokala engagemanget i konstsatsningen. Det kan noteras att konsten i varje enskilt fall tar sin utgångspunkt i de rumsliga villkoren och i respektive plats behov och förutsättningar. Nedan presenteras olika konstnärliga referensprojekt i bild som knyter an till det här konstprogrammets övergripande vision och förhåller sig till de identifierade platserna och sammanhangen.

Andy Goldsworthys arrangemang i naturen är möjligen inte direkt översättningsbara i gestaltnings-termer, men kan ändå fungera som en inspiration och ett förhållningssätt. Land-art och konst med olika former av ekologisk och miljömässig tematik och hänsyn är med tanke på de senaste årens debatter i ämnet ständigt i fokus. Konstyttringens fokus på naturliga förlopp och intresse för miljön ofta i monumental skala gör den till en intressant ingång även för det här konstprogrammet. Kanske kan det vara möjligt att ta till vara schaktmassor eller annat överblivet naturmaterial och som en konstnärlig förutsättning låta konsten tillsammans med landskapsarkitekterna arbeta med programmeringen av en av parkerna någonstans?

En konstnär som McGillis, använder sig på ett lekfullt sätt av lokala naturmaterial från platsen där han väljer att arbeta, och hans skulpturer och tankevärld kan vara applicerbar både i de parker eller längre sträckningar och gångstråk som finns i de båda stadsdelarna. Även minnesmärket för tsunamins offer av Porsager pekar i samma riktning och är tänkvärt i sitt förhållningssätt och hur en grundläggande idé kan manifestera sig konkret i arbetet med landskapet och platsen.

Kopplingar och samband ges ett stort fokus i det här konstprogrammet då det som tidigare beskrivits gäller övergripande för de flesta av de föreslagna platserna. Många konstnärer har arbetat med att knyta ihop längre sträckor eller större områden. Exempelvis konst- och arkitekturduon Lang & Baumann har på en mängd olika platser använt sig av markbeläggningen för att formulera ett sammanhängande visuellt språk som pekar ut riktningen över större avstånd. Ett annat mer generellt sätt kan vara att arbeta konstnärligt med ljus i olika former. Då kan konsten ta plats och synas på långt avstånd samtidigt som man i bästa fall får andra positiva bi-effekter som ökad trygghet och orienterbarhet. Exempelvis har konstnären David Svensson i en gestaltning på Nya Zeeland använt sig av en ”röd tråd” i neon ovan gaturummet för att knyta ihop en av staden Aucklands stadsdelar.

Ljus på ett mer futuristiskt sätt kan man hitta i japanska Teamlabs eller konstnären Bruce Munroes arbeten, där LED-teknikens landvinningar drivs till sin spets i storskaliga installationer och med ljusskulpturer och projicerade gobos. Konstnären Noah Ljungberg däremot utnyttjar reklamens språk i verket ”Förlåt” och skapar en tät och intim stämning som kan avkodas snabbt men ändå leva kvar länge. Duon Incka & Niklas skapar med enkla medel- endast vitt ljus och vit färg - en överjordisk känsla i verket ”Whiteout” i en gångtunnel i Nacka.

I parker kan man också tänka sig både visuella enskildheter som drar blickarna till sig och fångar in betraktaren till ett intimare möte. Exempelvis Tony Matellis skulpturer får ibland ett närmast ”överjordiskt” uttryck och i verket ”Sleepwalker” blir krocken emellan det avbildade och omgivningen monumental och surrealistisk.

Samma monumentalitet i uttrycket men på ett helt annat sätt finns också i Fujiko Nakayas olika dimskulpturer. I samklang med omgivningen, vindens riktning och vädret befinner de sig i en ständig förvandling och skapar en naturlig interaktion med platsen och dess besökare.

6. OM KONSTPROGRAMMET

Det övergripande konstprogrammet är en långsiktig plan för integration av konst i stadsdelarna Hagsätra och Rågsved. Konstprogrammets syfte är att säkerställa kvalitativa konstsatsningar och ange riktlinjer för dessa. Konstprojekten syftar till att skapa visuellt och/eller konceptuellt sammanhängande konstnärliga gestaltungsprojekt. Det finns idag forskning som visar på konstens kraft som en allt viktigare tillväxtmotor i stadsutvecklingsområden. Lokala centrum växer sig åter starkare och återtar på nya sätt den ursprungliga ABC (Arbete, Bostad, Centrum)-visionen och blir åter platser för konst, kultur, lokal handel och boende. Visionen för Hagsätra Rågsved är en del av denna utveckling och konstprojekten öppnar för nya sorters möten och sammanhang. Konstprogrammet går igenom stadsdelens förutsättningar samt analyserar och föreslår ett övergripande curationellt förhållningsätt. Konstprogrammet motiverar de uttryck som eftersträvas, föreslår konstnärliga insatser samt ger exempel på relevanta referensprojekt.

6.2 PROCESS

Exploateringskontoret har kontaktat Stockholm konst för konstnärlig gestaltning enligt enprocentsregeln för ovan nämnda projekt. Enprocentsregeln instiftades av Stockholms stads politiker 1963 och innebär att en procent avsätts till konst i ny-, om- och tillbyggnadsprojekt i stadens egen regi. Stockholm är i dag en av få kommuner i Sverige där konstanslaget är en regel - inte endast en rekommendation. Det betyder att Stockholms stads offentliga rum regelmässigt får nya konstverk som representerar sin samtid.

Stockholm konst är den avdelning inom Stockholms stad som arbetar med produktionen av ny konst för stadens offentliga rum – både utomhus och inomhus. Administrativt sorterar Stockholm konst under Stockholms stads kulturförvaltning. Stockholms konstråd utses av kulturnämnden och är ett politiskt rådgivande organ. Representanter från Stockholms konstråd deltar i den samrådsgrupp som skapas för respektive konstprojekt.

Projektets organisation; i samrådsgruppen ingår representanter för beställaren, brukaren och Stockholm konst. För samrådsgrupp, se separat adresslista. Beslutsfattare i samrådsgruppen är beställaren, Stockholm konst, politikerna, arkitekt och landskapsarkitekt. Vid beslutsmöten måste det alltid vara en samrådsgrupp i konstnärlig majoritet vilket betyder att Stockholm konst, arkitekt och landskapsarkitekt alltid ska ingå i samrådsgruppen för att uppnå konstnärlig majoritet. Övriga deltagare räknas som adjungerade och har, om oenighet i samrådsgruppen skulle uppstå, inget mandat vid beslut.

6.3 SAMMANFATTNING

Konst utgår från den mänskliga upplevelsen, den har förutsättningar att vara unik, identitets- och orienteringsskapande. Det här konstprogrammet utgår från den allmänna platsmarken och tar hänsyn till de stora sambanden och kopplingarna som finns i området. Konstprogrammet eftersträvar en koncentration i uttrycken med identitetsskapande insatser i platsspecifika gestaltungsprojekt. Visionen för konsten, Poängterade Landskap – Geografiska Kopplingar, är att utnyttja landskapet och topografin som en språngbräda för att på så sätt knyta ihop större ytor och områden. Kopplingarna från Hagsätra Centrum över Huddingevägen mot Ormkärr och längst Rågdalens sträckning upp mot Rågsveds centrum är exempel på sådana. Detta koncept bidrar till en helhetskänsla genom en mångfald av konstnärliga uttryck men med en övergripande curatorieell princip kopplad till geografien och platsens specifika förutsättningar. På så sätt ges goda möjligheter för konsten att förmedla en känsla av sammanhang och integrering och att stärka stadsdelens identitet.

7. TIDPLAN

Fokus Hagsätra Rågsved beräknas stå klart i sin helhet preliminärt 2035. Som tidigare redovisats så byggs projekten etappvis och färdigställs löpande. Medel för konst kommer också att beslutas etappvis parallellt med detaljplanernas antagande.

8. BUDGET

Konstanslaget avser konst i uppdragsform. För att skapa en så varierad och mångfacetterad konstnärlig gestaltning som möjligt föreslås att vissa av detaljplanernas enprocentsanslag kan slås samman och fördelas på ett färre antal konstprojekt. Budget för varje projekt kommer att beslutas om i delbelopp kopplat till respektive delprojekt.

9. OBSERVERA

Ett separat konstprogram tas fram för respektive konstprojekt inom Fokus Hagsätra Rågsved. Där preciseras för delprojektet specifika:

- Förutsättningar och arbetsmetod.
- Urvalskriterier, utöver de generella kriterierna formulerade i det här dokumentet.
- Budget.
- Tidplan.